

Facultade de Ciencias da
Educación
Grao en Educación Social

Traballo Fin de Grao

Medidas e Prestacións para a Inclusión Social: Análise comparativa entre Galicia e Euskadi

María Docabo Iglesias
Titora: M^a del Carmen Morán de Castro

-Febreiro 2016-

**Título. Medidas e Prestacións para a Inclusión Social:
Análise comparativa entre Galicia e Euskadi.**

**Título: Medidas y Prestaciones para la Inclusión Social:
Análisis comparativa entre Galicia y Euskadi.**

**Title: The Acts and Social Benefits for Social Inclusion:
Comparative Analysis between Galicia and Euskadi..**

INTRODUCCIÓN	1
1. OBXECTO DE ESTUDO	3
1.1. <i>Proceso e Factores da Exclusión Social .....</i>	3
1.1.1. Exclusión Social e Pobreza	3
1.1.2. Ámbitos e Factores de Exclusión. Eixes de Desigualdade	4
1.1.3. Inclusión Social.....	5
1.2. <i>Servizos Sociais e Modelos de Actuación.....</i>	6
1.2.1 Modelos de actuación dos Servizos Sociais	6
1.3. <i>Crise e exclusión .....</i>	7
1.4. <i>Índice DEC.....</i>	9
1.4.1. Índice DEC: Galicia e Euskadi	10
1.5. <i>Plans e Lexislación .....</i>	11
2. METODOLOXÍA	16
2.1. <i>Bases de datos, Catálogos e Publicacións consultadas .....</i>	16
2.2. <i>Descritores.....</i>	16
2.3. <i>Criterios de inclusión e exclusión. ....</i>	17
2.4. <i>Proceso de busca .....</i>	17
2.4.1. Incidencias.....	20
3. RESULTADOS	20
3.1 <i>Análise dos resultados.....</i>	20
4. DISCUSIÓN	25
5. CONCLUSIÓNS	27
6. BIBLIOGRAFÍA	29

ANEXOS:

- Anexo 1. Ámbitos, Factores e Eixes de Exclusión Social
- Anexo 2. Evolución da Acción Social
- Anexo 3. Datos estatísticos: Taxas de Risco de Pobreza
- Anexo 4. Criterios de Análise do Índice DEC
- Anexo 5. Índice DEC Galicia e Euskadi

Resumo

A inclusión social das persoas que se encontran en situación de risco ou excluídas continúa sendo un reto para esta sociedade, como así o demostran os datos dos informes máis recentes. Este traballo pretende revisar, dende a perspectiva da Educación Social, a situación actual das medidas e prestacións sociais que existen en Galicia e Euskadi para posibilitar a inclusión social. Partimos da premisa de que a tipoloxía das medidas, asistencial ou emancipadora, inflúe na calidade dos procesos socioeducativos. Realízase un traballo de iniciación á investigación documental analizándose a lexislación, informes e publicacións dos e das profesionais e académico/as, para coñecer ademais da situación actual, a súa posible evolución e estratexias de mellora.

Palabras chave: Educación Social, Inclusión Social, Prestación Social, Asistencia, Emancipación.

Resumen

La inclusión social de las personas que se encuentran en situación de riesgo o excluidas continúa siendo un reto para esta sociedad, como así lo demuestran los datos de los informes más recientes. Este trabajo pretende revisar, desde la perspectiva de la Educación Social, la situación actual de las medidas y prestaciones sociales que existen en Galicia y Euskadi para posibilitar la inclusión social. Partimos de la premisa de que la tipología de las medidas, asistencial o emancipadora, influye en la calidad de los procesos socioeducativos. Se realiza un trabajo de iniciación a la investigación documental analizándose la legislación, informes y publicaciones de los y las profesionales y académico/as, para conocer además de la situación actual, su posible evolución y estrategias de mejora.

Palabras clave: Educación Social, Inclusión Social, Prestación Social, Asistencia, Emancipación.

Abstract

Social inclusion of people who are at risk or exclusion remains a challenge to society, as evidenced by the information of most recent reports. This essay intends to review the current situation of the acts and social benefits that exist in Galicia and Euskadi to make social inclusion possible, from the perspective of Social Education. The premise is that benefit typology (care intervention or emancipation) has an influence on the quality of socio-educational processes. After documentary search and by analysis of legislation, reports and professional opinion we want to know the current situation in addition to its possible evolution and study the possible improvements.

Key Words:, Social Education, Social Inclusion, Social Benefits, Care Intervention, Emancipation.

Introdución

O presente traballo de fin de grao (TFG) ten como obxecto de estudo as medidas e prestacións sociais que reciben as persoas en situación de exclusión social, concretamente nas Comunidades Autónomas de Galicia e Euskadi.

A motivación persoal desta investigación xorde principalmente polo achegamento durante o Practicum ós colectivos sen teito e ás persoas inmersas nun proceso de inclusión social. As situacións presenciadas inclináronme a reflexionar sobre a incidencia do actual contexto económico e social na vulnerabilidade da exclusión social. Nos últimos anos, a calidade de vida de moitas persoas e familias descendeu vertixinosamente por diversos factores relacionados coa crise económica mundial: precariedade laboral, paro, falta de recursos económicos, dificultade para pagar os servizos coma a luz e auga, etc.

Ante esta situación de aumento da exclusión social, as administracións e poderes públicos tomaron algunhas decisións, aprobaron plans, leis e outras medidas, cón fin de aumentar a calidade de vida e o benestar social. Sen embargo, a situación parece non mellorar posto que os datos de diversos informes verifican como desde o ano 2009 o número de persoas en situación de risco ou de exclusión social non deixa de aumentar. A realidade indica que as prestacións económicas non son suficientes para lograr a inclusión social, e a pesar de que están planificadas xunto con medidas educativas, o número de profesionais e recursos necesarios para atender estes procesos é cada ano menor.

Durante a estadía de Practicum, o contacto coas persoas receptoras de prestacións económicas para a inclusión, coma a Renda de Inclusión Social de Galicia, fixo que me decatara de que as medidas lexislativas contra a exclusión non se están cumprindo. A lexislación é recente e, coma xa se dixo antes, o persoal e os recursos destinados ao sistema de servizos sociais non son suficientes, polo que a calidade dos servizos diminúe.

Para a realización deste traballo establécese unha comparación entre Galicia e Euskadi en función dos resultados obtidos no Informe de Desenvolvemento dos Servizos Sociais 2014,¹ (índice DEC en diante). Este mesmo, mostra que Euskadi é o territorio que mellor puntuación obtén sobre a calidade do sistema. Porén, Galicia, obtén unha baixa puntuación atopándose no posto 14 da clasificación de Comunidades Autónomas. Por ese motivo, pareceume de interese realizar unha análise sobre a atención en ambos territorios ás persoas en risco ou en situación de exclusión social.

---

¹ O Informe de Desenvolvemento dos Servizos Sociais é elaborado anualmente pola Asociación Estatal de Directores e Xerentes en Servizos Sociais.

Obxectivos

A finalidade principal desta investigación é analizar e comparar as medidas e accións socioeducativas desenvoltas coas persoas que perciben axudas económicas para a inclusión social en Galicia e Euskadi para poder valorar os resultados obtidos. No territorio galego a prestación denomínase Renda de Inclusión Social de Galicia (RISG), sendo no territorio vasco a Renda de Garantía de Ingresos (RGI).

Deste obxectivo xeral parten outros máis específicos, sendo estes os seguintes:

1. Describir a evolución e a tendencia previsible dalgúns indicadores de benestar social, en ambas comunidades.
2. Analizar o marco lexislativo referente ás prestacións económicas RISG e RGI.
3. Valorar a orientación das medidas e accións socioeducativas previstas, podendo ser de natureza asistencialista ou emancipadora.
4. Coñecer as reflexións máis recentes de profesionais e académicos ao respecto.

A premisa da que se parte é que a tipoloxía das medidas desenvoltas incide na calidade e na obtención de logros dos procesos de inclusión social, obténdose mellores resultados coas medidas de corte emancipador (Euskadi) que asistencialista (Galicia).

Modalidade e estrutura

Este TFG enmárcase dentro da modalidade de investigación documental. Realizarase mediante a revisión de distintas bases de datos así como, a revisión informes e as reflexións ó redor do tema. Mostraranse os resultados e as conclusións finais extraídas a través do método comparativo.

Respecto á estrutura do traballo, o mesmo divídese en cinco partes. Na primeira, expoñerase o obxecto de estudo así como o estado da cuestión, estando dividido este apartado en diferentes puntos: proceso e factores de exclusión social, servizos sociais e modelos de actuación, crise e exclusión social, índice DEC e plans e lexislación.

Na segunda parte, explicarase a metodoloxía do TFG, describindo todo o proceso de busca de información: bases de datos e publicacións empregadas, descritores escollidos e os criterios de inclusión e exclusión.

O terceiro apartado estará dedicado ós resultados da investigación a continuación realizarase a discusión cós resultados obtidos no apartado anterior, e no último apartado dedicarase ás conclusións extraídas do TFG.

Competencias

Por último, amósanse no Cadro 1 as competencias que tras a realización desta investigación documental máis se potenciaron. Entre elas, atópanse as competencias

específicas, consultadas na guía de TFG, así como outras propias do Grao de Educación Social, consultadas no Libro Branco de Educación Social e Pedagogía (2005):

Cadro 1: Competencias desenvoltas coa materia de TFG

COMPETENCIAS TFG	COMPETENCIAS TITULACIÓN
Capacidade de planificación e de autoorganización no desenvolvemento da investigación	Coñecer os supostos e fundamentos teóricos e os seus ámbitos de actuación
Capacidade para aplicar os coñecementos e habilidades adquiridas ó longo da Titulación	Coñecer as políticas de benestar social e a lexislación que sustentan os procesos de intervención socioeducativa
Capacidade para comunicarse e presentar a información de xeito organizado sistematicamente.	Coñecer os factores biolóxicos e ambientais que afectan ós procesos socioeducativos
Capacidade para reflexionar sobre a realización do traballo, mediante autocrítica.	Aplicar técnicas de detección de factores de exclusión e discriminación que dificultan a inserción social e laboral de determinados colectivos.

Elaboración propia. Fonte: Guía de TFG 2014-2015; Libro Branco de Educación Social e Pedagogía 2005.

1. Obxecto de estudo

O obxecto de estudo desta investigación documental é a inclusión social, máis concretamente, a valoración do logro das medidas de protección social das Comunidades Autónomas de Galicia e País Vasco.

Preténdese analizar e comparar as prestacións sociais para a inclusión que establece a lexislación de ambas comunidades, RISG e RGI. Ademais de manexar e comparar os datos estatísticos sobre exclusión social máis recentes e as reflexións de académicos e profesionais.

1.1. *Proceso e Factores da Exclusión Social*

Neste apartado acláranse os principais conceptos vinculados ó obxecto de estudo: diferenzas entre os fenómenos exclusión social e pobreza, ámbitos, factores e eixes que se relacionan nos procesos de exclusión, así como os piares de apoio nos que se asenta a inclusión social.

1.1.1. *Exclusión Social e Pobreza*

A cuestión a que atende este TFG é a situación de risco ou de exclusión social que sofren certos grupos de persoas na sociedade. Esta problemática é un feito histórico posto que está presente desde os comezos da civilización ou da sociedade estruturada en estamentos sociais. Seguindo a Jiménez (2008) nas sociedades contemporáneas a exclusión social é un concepto que comezou a ser empregado en Francia durante os anos 60 pero que non se xeneralizou o seu uso nas políticas sociais dos Estados Europeos ata mediados dos anos 80 e 90. A autora sinala que é na Resolución do 29 de setembro de

1989 cando se introduce nun texto comunitario a referencia á noción da exclusión social, a pesar de que:

Gran parte das aportacións teóricas da expresión foron xa desenvoltas en épocas anteriores por clásicas figuras da Socioloxía como Marx, Engels, Durkheim, Tönnies, Bourdieu e Parkin, facendo especial incidencia no aliñamento dual da clase social e na dinámica dentro-fóra. (p.174).

De acordo con Subirats *et al.* (2004, p.18), enténdese a exclusión social coma “un fenómeno de carácter estrutural, dalgunha forma inherente á lóxica mesma dun sistema económico e social que a xera e alimenta case irremediabilmente”. Deste xeito a exclusión social é un fenómeno creado dentro e por un sistema onde as fracturas sociais están cada vez máis presentes e provocan novas situacións de exclusión ó quedar á marxe de aspectos coma: a participación no sistema económico, recoñecemento e participación política, a pertenza a un grupo, familia, etc. Ademais este fenómeno non é unha situación que permaneza estable, senón que é un proceso dinámico e en constante crecemento.

Pobreza e exclusión social a miúdo son empregadas de xeito indiferente, sen embargo son termos distintos que non significan o mesmo. O termo pobreza alude a “factores materiais cuantificables” (Tezanos, 1999, p. 17). Seguindo ó autor, a pobreza é un concepto que se asocia ós parámetros que se definen como o mínimo vital necesario para ter unha vida digna, determinados por unha sociedade e nun momento histórico determinado. Neste sentido, a pobreza refírese só ós factores económicos ou materiais que dependen dos estándares determinados no contexto onde se estuda e do desenvolvemento global.

Porén, seguindo a Bourdieu, citado por Bueno (2002, p. 302), os elementos de exclusión non se definen soamente pola insuficiencia de recursos ou a pobreza material, senón que implican máis factores sociais. Así, a exclusión social non se pode vincular tan só a unha causa xa que se define pola “acumulación de factores ou déficits que se interrelacionan e se retroalimentan entre si”. (Subirats *et al.* 2004, p. 19). Neste sentido, estas situacións son froito de procesos de precariedade e desigualdade, é dicir, procesos de acumulación de circunstancias que reforzan a desvinculación co sistema.

1.1.2. Ámbitos e Factores de Exclusión. Eixes de Desigualdade

Seguindo a Subirats *et al.* (2004) existen certos factores sociais ou circunstancias que poden incrementar a vulnerabilidade á exclusión. Estes factores poden ser localizados en distintos espazos ou ámbitos da vida dunha persoa, como son: económico, laboral, formativo, sociosanitario, relacional, residencial e de cidadanía e participación.

Dentro de cada un destes, poden darse a combinación de diversas variables que incidan na posibilidade de deslizarse por procesos de exclusión social. Ademais estes procesos soen identificarse en maior medida en territorios segregados desde o punto de

vista contextual, que a súa vez alimentan á exclusión. Un exemplo sería a distribución territorial da poboación nas zonas periféricas das urbes, onde carecen de certos servizos de benestar social coma centros médicos, bibliotecas, etc. Por este motivo, é fundamental ter en conta os distintos condicionantes contextuais que interveñen directamente nos procesos de exclusión en cada espazo ou ámbito vital, para determinar se existe ou non unha privación dos dereitos e servizos públicos. Por último, débense ter en conta tres eixes que se identifican coa xeración e desenvolvemento das desigualdades sociais: idade, sexo e orixe ou etnia. No anexo 1 visualízase a perspectiva integral descrita sobre o fenómeno de exclusión social: ámbitos, factores e eixes de exclusión:

1.1.3. *Inclusión Social*

A inclusión social constitúe hoxe en día a estratexia europea para combater os procesos de exclusión social, a pesar de ser un termo con poucas referencias teóricas. Seguindo a Arriba (2013), os Estados europeos comezan a combater a pobreza a través da realización de informes e estudos sobre a mesma, pasando posteriormente a ter en conta á exclusión social coma un fenómeno con carácter relativo, multicausal e que ten que ver coas desvantaxes dos individuos no acceso ós bens. Así, a resposta ante os procesos de exclusión pasaba por ter en conta o carácter multidimensional dos contextos de integración, pondo especial interese na inserción laboral dos individuos.

O termo inclusión aparece por primeira vez na política social europea coa Estratexia Lisboa (2000), a pesar de non definir ou aclarar con precisión o seu contido. Seguindo a definición que fan do mesmo Subirats *et al* (2004) realizouse o gráfico 1 que a continuación se comenta:

Gráfico 1: Píares de Inclusión social

Fonte Subirats *et al* (2004, p. 15)

A plena inclusión social na sociedade actual, pasa pola participación das persoas en tres eixes básicos: o mercado e/ou utilidade social que aporta cada persoa como mecanismo de intercambio e de vinculación á contribución colectiva de creación de valor, o recoñecemento coma suxeito político e social, e as relacións de reciprocidade nas redes familiares e sociais. Débese ter en conta que estes eixes non actúan de xeito independente, senón que existen evidentes conexións entre eles. Por exemplo a posición que unha persoa ocupa no mercado está xeralmente vinculada ás redes familiares e sociais das que dispón.

1.2. Servizos Sociais e Modelos de Actuación

Antes do desenvolvemento do sistema público de Servizos Sociais, a atención das necesidades non era entendida coma un dereito, xa que como afirman Morán, Barba e Varela (2013), esta atención estaba en mans da beneficencia entendida como "o facer ben" e da caridade. Na acción das entidades relixiosas, predominaba principalmente accións de carácter individual e paliativo. Seguindo a Sáez e García (2006, p. 212), sinalan que se trataba dun "sistema benéfico e de asistencia social, desordenado e carente practicamente de base xurídica".

Coa chegada da democracia e do Estado de Benestar recoñeceuse a responsabilidade do Estado para coa cidadanía na garantía dun nivel de vida digno para todos. Neste sentido, seguindo a Morán, Barba e Varela (2013, p. 145), "a atención á cobertura das necesidades básicas da cidadanía, a través dos servizos públicos concíbese coma un dereito social irrenunciable".

A evolución histórica da acción social que vimos sinalando é recollida no anexo 2, tomando como referencia a Alemán (1993).

1.2.1 Modelos de actuación dos Servizos Sociais

Existen distintas concepcións sobre os dereitos sociais, as necesidades e as metodoloxías de intervención, que dan lugar a diversos modelos de actuación ou de acción social. No cadro 2 ofrécese un resumo das características dos considerados coma os principais modelos: modelo de casos, modelo centrado no grupo e modelo comunitario.

Seguindo a Vargas, Varela e Aparicio (2014), nos últimos anos potenciáronse liñas de investigación e intervención baseadas na corresponsabilidade e na necesidade da cooperación para a superación dos problemas individuais e colectivos, pretendendo recuperar a comunidade coma elemento central do desenvolvemento persoal. Sinalan os autores que, a acción comunitaria "singularízase polo feito de centrarse exclusivamente nas persoas e o seu esforzo compartido por transformar realidade" (p. 5). Por este motivo considerase a este tipo de intervención educativa como a que obtén maiores logros, posto

que a acción parte de e para as persoas, facendo que se poñan en valor as súas capacidades e valores coma a participación, solidaridade, cooperación, etc.

Cadro 2 Modelos de actuación nos Servizos Sociais

Modelo de Casos	<ul style="list-style-type: none"> • Asistencia social: acción técnica, sistemática e organizada que trata de paliar as deficiencias individuais e colectivas na sociedade considerada como algo permanente e estruturado (non cabe a transformación). • Individuo: como causante do desaxuste e da inadaptación. • Profesional: concíbese coma un experto e a súa relación coa persoa é a de cliente/paciente, individual de profesional a usuario. • Tres etapas: estudo do caso, diagnóstico e tratamento.
Centrado no grupo	<ul style="list-style-type: none"> • Metodoloxías de traballo en grupo deben fomentar a participación, facilitar a autorrealización dos seus membros, estimular as relacións, impulsar a cooperación mentres se buscan solucións colectivas.
Modelo comunitario	<ul style="list-style-type: none"> • Concepción ecolóxica dos feitos sociais. • Territorio coma contexto onde se combinan problemas, persoas, recursos... Reivindícase a identidade colectiva. • Cambios significativos nas capacidades dos usuarios. • Coñecemento exhaustivo das necesidades sociais e culturais. • Concepción da intervención como unha práctica social, orientada á prevención das causas que xeran as problemáticas sociais. • Recoñecemento da complexidade das problemáticas. • Implicación e participación activa dos suxeitos. • Identidade colectiva coma espazo de unificación de construción e reconstrución

Elaboración propia a partir de Sáez e García (2006)

Finalmente é importante sinalar que a educación é un elemento fundamental en calquera proceso de inclusión; pero é especialmente relevante no modelo de acción comunitaria o que permite maior logro no aumento da calidade de vida e autonomía das persoas:

Acción comunitaria prodúcese fundamentalmente polo crecemento de transferencias sociais, polo enriquecemento dos niveis culturais das persoas e grupos, entendendo que unha verdadeira solución ós problemas sociais debe supoñer unha combinación correcta de medios financeiros e de recursos culturais. Este enfoque, engloba todos aqueles obxectivos que inciden na educación de base das persoas, non soamente aqueles relacionados coa inserción profesional e social, senón tamén cós relacionados có feito de ser bos cidadáns, produtores e consumidores a través do ciclo vital. (Bueno,1991, citado por Sáez e García, 2006, p. 224)

1.3. Crise e exclusión

A pesar de que a crise económica e social comezou hai xa oito anos a situación das persoas non mellorou, senón que os informes realizados por diversas institucións e organismos sobre o benestar social en España mostran como o número de persoas en situación de exclusión social aumenta ano tras ano. As perspectivas de futuro tampouco son positivas posto que os indicadores de emprego ou da renda por fogar non melloran.

A renda dos fogares españois foi diminuindo ano tras ano, desde comezos da crise no ano 2007. Segundo o informe *Precariedade e Cohesión Social (2014)* da Fundación FOESSA² a tendencia da capacidade adquisitiva dos fogares españois está sendo de profundo deterioro. Un dato preocupante extraído do mesmo informe é que “en termos reais a renda media da poboación no ano 2014 é inferior a do ano 2000”. (p. 3).

Ademais, a desigualdade entre as rendas dos fogares en España a sitúa entre os países da Unión Europea cun reparto máis inequitativo. Este incremento da desigualdade pode converterse nun factor crónico; así o afirma o informe mencionado:

Un dos indicadores máis comúns para medir a súa extensión, como é a relación entre renda que acumula o 20% máis rico e a do 20% máis pobre, creceu máis do 30% dende 2007[...]. O aumento da desigualdade é, sen dúbida, unha das ameazas máis graves das posibles secuelas a longo prazo da crise. (FOESSA, 2014, p. 5).

Outro informe que ofrece unha visión máis detallada sobre a calidade e o benestar da vida dos cidadáns, publicado recentemente, é a *Enquisa de Condicións de Vida (ECV) (2014)* realizada polo Instituto Nacional de Estatística (INE). A mesma, baseándose nos ingresos medios dos fogares españois durante o ano 2013, mostra como se produciu unha diminución do 2,3 % do ingreso medio anual por fogar, con respecto do ano anterior.

Ademais, preocupa o incremento da porcentaxe de poboación que se sitúa por debaixo no limiar de risco de pobreza. Esta taxa mide o número de persoas con ingresos inferiores ó salario mínimo interprofesional, en relación ó total da poboación. Segundo a ECV (2014) a taxa de risco de pobreza situouse nun 22,2% da poboación residente en España, fronte un 20,4% do ano anterior.(INE, 2014, p. 2).

Os datos achegados polo INE (2015) na ECV, (anexo 3) mostra a situación dos fogares españois segundo tipo de fogar idades e xénero, así como nas Comunidades Autónomas no intervalo 2009-2014.

A información revela que a taxa de risco de pobreza aumenta gradualmente ano tras ano, dende o 2009 ata o 2014, na meirande parte dos fogares. Incremento máis notable nos fogares formados por un adulto con un ou máis fillos dependentes, sendo no 2014 do 42%, 4 puntos por riba do ano anterior. Tamén se observa este aumento no caso dos fogares compostos por dúas persoas adultas con un ou máis fillos dependentes, pasando dun 23,3% no ano 2013 ate un 25,8%. Aínda que a variabilidade pareza que é pouca o certo é que desde o ano 2009 a taxa de risco de pobreza aumentou en practicamente todos os tipos de fogares españois.

---

² Fundación para o Fomento de Estudos Sociais e de Socioloxía Aplicada. Cáritas España.

Sorprende tamén o aumento da taxa de risco de pobreza nos menores de 16 anos, no ano 2014. A porcentaxe de menores de 16 anos que se encontran en situación de risco de pobreza é dun 60,3%, no 2014, sendo o rango de idade cun maior porcentaxe. Síguelles o grupo de idade de 16 a 29 anos, cun total de 55,2 %. Estes datos son preocupantes xa que é un reflexo das graves dificultades para manter a calidade de vida e o benestar na infancia, adolescencia e xuventude. Ademais, ratifica a idade como un dos eixes de desigualdade que inflúen nos procesos de exclusión e inclusión social.

Obsérvanse importantes diferenzas nos datos por Comunidades Autónomas. Á que presentan maior porcentaxe de risco de pobreza no ano 2014 son Ceuta (44,3%), Murcia (37,2%), Andalucía (33,3%) e Extremadura (33,1%), que superan á taxa estatal (22,2%). Pola contra, as comunidades que presentan porcentaxes máis baixas son País Vasco (10,2%) e Navarra (11,9%).

Ademais, podemos observar que desde o ano 2009 ata o 2014 a situación non mellora en liñas xerais: increméntase entre 2009 e 2012, igualmente entre este e o ano 2014, sendo os datos semellantes ou peores. Nalgúns casos, coma o de Galicia a taxa descendeu dun 18,3% no ano 2012 ata un 15,4%, sendo así, xunto con País Vasco, A Rioxa, Castela e A Mancha e as Illas Baleares, as comunidades onde se produce un pequeno descenso.

1.4. Índice DEC

O índice de Desenvolvemento dos Servizos Sociais (DEC) é un estudo que se ocupa de avaliar o desenvolvemento de estruturas e presupostos do Sistema de Servizos Sociais de España. A Asociación Estatal de Directores e Xerentes nos Servizos Sociais (AEDGSS) é a entidade que realiza este estudo dende o ano 2012.

Este índice valora, en función de tres criterios (anexo 4), o desenvolvemento do sistema nas distintas Comunidades Autónomas que constitúen España.

A conclusión máis destacada deste informe é que o sistema de Servizos Sociais en España está envolto nun proceso de deterioro debido a que o gasto do conxunto do estado foi diminuindo nos últimos anos. A pesar de que algunhas comunidades recentemente aprobaran novas medidas lexislativas, a realidade é que non se están cumprindo. Ademais moitas leis, plans e mapas que perderon vixencia non se están renovando.

Destaca que a redución do gasto sexa dobremente acusado nos gobernos locais que nos autonómicos, o que ten coma consecuencia un empeoramento máis acusado dos servizos de proximidade. Tampouco se constata un aumento da cobertura dos servizos, nin tan sequera das Rendas Mínimas Inserción.

A aplicación do Índice DEC confirma un nivel débil de desenvolvemento do sistema de servizos sociais e unha disparidade na configuración e evolución do sistema entre uns e

outros territorios. Un nivel débil incrementa a posibilidade de que a pobreza se converta en exclusión. Durante o ano 2014 só unha Comunidade alcanzou o nivel de desenvolvemento alto, Euskadi; e unha nivel medio, Castela e León. Sete son as CCAA cun desenvolvemento baixo, Navarra, A Rioxa, Asturias, Cataluña, Cantabria e Castela A Mancha; e tres débil, Aragón, Extremadura e Baleares. Entre os territorios cun desenvolvemento catalogado de irrelevante atópanse Galicia, Andalucía, Madrid, Murcia, Canarias e Valencia.

1.4.1. Índice DEC: Galicia e Euskadi

O índice DEC por CCAA é o informe onde se describen e analizan o desenvolvemento dos servizos sociais en cada territorio. Neste traballo só se comentará a situación do territorio de Galicia e Euskadi por ser os contextos nos que se centra.

Segundo este informe Galicia ocupa o posto nº 14 na clasificación con 2,85 puntos, dos 10 puntos posibles 0,8 puntos menos que na anterior aplicación. Pola contra, Euskadi sitúase como o territorio coa mellor clasificación de todas as CCAA con 7,5 puntos dos 10 posibles. Como se pode apreciar existen grandes diferenzas entre os territorios.

Respecto ós Dereitos Sociais o territorio galego obtén 0,65 puntos dos 2 posibles xa que a pesar de aprobar unha nova medida lexislativa, o goberno autonómico non desenvolveu o seu Catálogo de servizos nin unha planificación estratéxica. Euskadi, pola contra obtén 0,95 puntos, debido a que o Catálogo de servizos segue sen ser aprobado, a pesar de contar cunha lei de nova xeración.

Na materia de Relevancia Económica, Galicia obtén 0,8 puntos dos 3 posibles, xa que nos últimos anos as administracións reduciron o seu gasto en servizos públicos un 9,7%, pasando dun gasto por habitante e ano de 378,09€ no ano 2011 a 251,04€ no 2013. Nese último ano, o gasto de Galicia foi 18,2% inferior que á media estatal, o que supón 55,7€ menos por habitante e ano.

No caso de Euskadi, o territorio obtén unha puntuación de 2,8 puntos, xa que a redución do gasto público das administracións públicas foi dun 41,9%, pasando de 931,99€ por habitante e ano en 2011 a 541,24€. A pesar de ser a redución máis importante de entre todos os territorios, existe unha circunstancia que a explica, esta é que as rendas de inserción mínima pasaron a ser xestionadas polo Departamento de Emprego. Con todo esta comunidade segue a ser a que máis gasto social asume, destacado que é superior á media estatal, sendo superior nun 76,35 % no ano 2013.

Por último, respecto a Cobertura de servizos Galicia obtén 1,4 puntos sobre os 5 posibles. Dos 10 indicadores nos que xa se poden observar as tendencias do futuro do territorio mostran unha evolución positiva, mentres que a outra metade rexistran unha

evolución negativa. Porén, cando se compara coa media estatal, só 3 indicadores a superan dos 14 que o índice contempla.(anexo 5).

Euskadi obtén nesta categoría o resultado de 3,75 puntos dos 5 posibles, un incremento de 0,30 puntos respecto ó ano 2013. Neste caso son 8 os indicadores que presentan unha evolución positiva. Respecto á media estatal, presenta 11 indicadores que a superan e tan só tres que son inferiores á mesma. (anexo 5).

1.5. Plans e Lexislación

Neste apartado describírase a lexislación vixente que regula e define os servizos sociais en ambas comunidades, como elemento fundamental na atención ás condicións de vida da cidadanía. Comézase polo plano europeo, para avanzar en normas do Estado, e finalmente o que atinxe as lexislación autonómicas respecto a rendas de inclusión, que é o aspecto que analizamos. Para visualizar a perspectiva comparativa elaborouse o cadro 3 que recolle as planificacións estratéxicas e o cadro 4 a lexislación autonómica vixente en Galicia e Euskadi, das que se poden destacar os seguintes aspectos:

En relación ós plans autonómicos destacar que na Estratexia de Inclusión Social de Galicia 2014-2020 afirmase como se desenvolveran tres plans para a súa execución durante distintos períodos temporais, porén o plan correspondente ó ano 2015 aínda non se presentou, a falta de escasos meses para concluílo.

En canto a lexislación en materia de prestación sociais vixente nas CCAA de Galicia e de Euskadi, dicir que ambos territorios aprobaron nos últimos anos medidas có obxectivo de impulsar a inclusión social dos cidadáns.

En materia de inclusión social o territorio vasco conta coa Lei 18/2008, do 23 de decembro, para a Garantía de Ingresos e para a Inclusión Social cuxo obxecto é:

[...]Regular o Sistema Vasco de Garantía de Ingresos e Inclusión Social e, no seu marco, o dereito ás prestacións económicas e ós recursos orientados a previr o risco de exclusión, a paliar situacións de exclusión persoal, social e laboral e a facilitar a inclusión de aqueles que carezan dos recursos persoais, sociais e económicos suficientes para o exercicio efectivo dos dereitos sociais da cidadanía. (p. 32747).

Sen embargo, en Galicia a lei é mais recente e o obxecto a mesma exprésase de xeito moi distinto:

[...]Establecer e regular un conxunto de dereitos e recursos específicos para as persoas en situación ou en risco de exclusión social, có fin de mellorar a cohesión e a inclusión social en Galicia. [...] en concreto, as condicións de participación da cidadanía galega nos servizos e prestacións para a inclusión social, e de maneira específica, a natureza e o exercicio do dereito da percepción da renda de inclusión social de Galicia e das axudas de inclusión social, en canto

a prestacións económicas de carácter esencial dentro do Sistema galego de servizos sociais.
[...] (p. 52529).

Como podemos observar, o obxectivo é a inclusión social pero esta enténdese de distinto xeito. No territorio vasco, preténdese regular un sistema propio que garanta os ingresos e a inclusión á longo prazo, pensado non só en paliar as situacións de exclusión se non tamén na súa prevención. En Galicia, orientase mais concretamente ós recursos e prestacións específicos das persoas en situacións ou risco de exclusión.

Cadro 3. Planificación Estratéxica para Inclusión Social.

	EUROPEO	ESTATAL	AUTONÓMICO	
	<i>Estratexia para Inclusión Social Europa 2020</i>	<i>Plan Nacional para a Inclusión Social do Reino de España 2013-2016</i>	<i>Estratexia de Inclusión Social de Galicia 2014-2020</i>	<i>III Plan Vasco de Inclusión Social Activa 2012-2016</i>
Principais medidas	<p>Crecemento intelixente, sostible e inclusivo.</p> <p>Cinco obxectivos:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Emprego. ✓ Investigación e Innovación. ✓ Cambio Climático e Enerxía. ✓ Educación. ✓ Loita contra a pobreza. 	<p>Segue as pautas e obxectivos establecidos por Europa 2020.</p> <p>Tres eixes fundamentais:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Políticas activas de emprego para un mercado máis inclusivo. ✓ Políticas de rendas mínimas que aseguren a cobertura das necesidades básicas. ✓ Servizos públicos de calidade. 	<p>Finalidade: Impulsar a inclusión social activa en todos os ámbitos.</p> <p>Prioridades: transversais e sectoriais.</p> <p>Transversais:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Prevención. ✓ Loita contra a pobreza infantil. ✓ Coordinación. ✓ Participación. ✓ Abordar a exclusión territorial. ✓ Igualdade entre mulleres e homes. ✓ Xestión do coñecemento. ✓ Inclusión dixital. <p>Sectoriais:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Atención da pobreza e exclusión social desde servizos sociais. ✓ Atención específica ós factores de vulnerabilidade. ✓ Garantía de ingresos mínimos e activación sociolaboral. ✓ Mercado de traballo inclusivo. ✓ Educación e mellora dos niveis e competencias. ✓ Aprendizaxe permanente e mellora da empregabilidade. ✓ Atención e coidado da saúde. ✓ Accesos á vivenda. 	<p>9 obxectivos estratéxicos</p> <p>26 obxectivos xerais</p> <p>146 medidas.</p> <p>Obxectivos Estratéxicos:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Emprego. ✓ Servizos Sociais. ✓ Educación. ✓ Vivenda. ✓ Sanidade. ✓ Coordinación e cooperación entre as institucións. ✓ Colaboración có Terceiro Sector. ✓ Innovación das políticas de ingresos e de emprego. ✓ Adecuación do marco lexislativo ó novo modelo de inclusión activa.

Elaboración Propia a partir dos documentos sinalados

Cadro 4: Lexislación Autonómica

	Definición	Modalidades	Requisitos Destinatarios
GALICIA	<p><i>Lei 10/2013, do 17 de Novembro, de Inclusión Social de Galicia</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Prestación pública destinada a garantir recursos de subsistencia así como a acadar a súa autonomía e integración sociolaboral. • Estratexia: procesos personalizados de inserción. 	<p>Tres tramos:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Familiar e persoal: asignación dun profesional de referencia e deseño dun proxecto de integración social • Inserción: incorporación a un itinerario de formación e emprego ou convenio de inclusión sociolaboral. • Transición ó emprego: Complemento económico aos ingresos que irá descendendo gradualmente. Ademais do apoio dun profesional. 	<ul style="list-style-type: none"> • Persoas que se encontren nunha situación tecnicamente valorada en exclusión ou risco. • Contar coa residencia efectiva, que sexa contrastada. • Estar empadroadado/a en calquera concello, polo menos durante os seis meses anteriores. • Residencia legal. • Ter máis de 25 anos. • Dispor dunha unidade de convivencia con ingresos inferiores ó primeiro tramo, e non ter bens patrimoniais dos que se deduzan medios suficientes para a subsistencia. • Que non existan persoas legalmente obrigadas e coa posibilidade real de lles prestar alimentos.
EUSKADI	<p><i>Decreto 147/2010, de 25 maio, da Renda de Garantía de Ingresos</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Prestación de natureza económica. • Dirixida á cobertura dos gastos das necesidades básicas e ós derivados dun proceso de inclusión social e/o laboral. • Destinada ás persoas de ingresos suficientes para facer fronte a ditos gastos. 	<ul style="list-style-type: none"> • Renda Básica para a Inclusión e a Protección Social (RBIPS): ás persoas que non dispoñan de ingresos procedentes de rendas de traballo cando o seu nivel mensual de recursos sexa insuficiente para facer fronte ás necesidades básicas e derivados dun proceso de inclusión/social ou laboral. • Renda Complementaria de Ingresos de Traballo (RCIT) complemento ó nivel de recursos das unidades de convivencia que, dispoñendo de traballo contan cun nivel mensual de recursos computables inferior ó importe da RBIPS e insuficientes. 	<ul style="list-style-type: none"> • Constituír unha unidade convivencia ao menos cun ano de antelación á solicitude. • Estar empadroadado/as e contar coa residencia efectiva no municipio na que se solicite e estar empadroadado en calquera municipio, ao menos cun ano de antelación. • Non dispor de recursos suficientes, nin bens inmobles ou mobles. • Ter máis de 23 anos. • Non ser usuaria dunha praza dun servizo residencial con carácter permanente. • Non atoparse en prisión. • Si se dispoñen de ingresos por traballo, non contar cunha redución da xornada laboral ou análoga, salvo cando esta non sexa voluntaria. • Ter firmado un Convenio de Inclusión.

Elaboración Propia a partir dos documentos sinalados

Cadro 5: Diferenzas entre as Rendas de Inclusión de Galicia (RISGA) e Euskadi (RGI).

	GALICIA	EUSKADI
Definición	Acadar progresivamente a autonomía e o proceso de integración social e laboral.	Gastos derivados dun proceso de inclusión social e laboral.
Estrutura	Tres tramos.	Dúas modalidades.
Proxecto	<ul style="list-style-type: none"> Proxecto de integración social vincúlase ó primeiro tramo, familiar persoal. Itinerario de formación e emprego e convenio de inclusión sociolaboral con compromiso de actividade, vinculados ó segundo tramo, inserción. Colaboración có persoal técnico de orientación laboral do servizo público de emprego. No tramo de transición ó emprego a contía da prestación será descendente e valorarase a suspensión da participación nas medidas de apoio establecidas no proxecto de integración social ou no convenio de inclusión sociolaboral. 	<ul style="list-style-type: none"> Convenio de inclusión, como instrumento para a inclusión social e laboral. Dependendo da modalidade, os contidos orientaranse á inclusión social, á mellora da situación laboral ou ambas. Na modalidade RBIPS, os contidos serán definidos e mutuo acordo entre o titular e o Servizo Social de Base. Na segunda serán determinados polo Servizo Social de Base en coordinación có Lanbide-Servizo Público de Emprego.
Instrumentos vinculados á prestación	<p>O proxecto de integración social será deseñado polos servizos sociais comunitarios básicos.</p> <p>O convenio de inclusión sociolaboral elaboración coordinada có servizo público de emprego.</p>	Medidas específicas de intervención, xa sexan en programas, servizos ou centros, organizados polos diferentes ámbitos da protección social.
Recursos e medidas vinculados á inclusión	<ul style="list-style-type: none"> Plan de inclusión social Rede de equipos técnicos de inclusión sociolaboral. Coordinación entre os sistemas de servizos sociais e emprego. Promoción das empresas de inserción. Medidas de apoio no acceso ó emprego. Recoñecemento ás empresas inclusivas. Prevención da exclusión social nas zonas de intervención social especial. Órganos de control, seguimento e coordinación. 	<ul style="list-style-type: none"> Coordinación entre o Sistema Vasco de Servizos Sociais, o Sistema Vasco de Garantía de Ingresos e as distintas administracións públicas. Programas e servizos de incorporación laboral e de emprego orientados á inclusión social. Programas e servizos de inclusión social en outros ámbitos de actuación. Plan Vasco para a Inclusión. Instrumentos técnicos comúns. Mellora da calidade da atención, formación e investigacións.

Elaboración propia a partir da lexislación sinalada

Cadro 6: Semellanzas entre as Rendas de Inserción de Galicia (RISGA) e Euskadi (RGI)

- Recentemente, aprobaron lexislación en materia de prestacións sociais, sen embargo as medidas seguen estar incompletas posto que non renovaron o catálogo ou o mapa de servizos.
- Proceso de inclusión. Vinculan a prestación económica ás medidas ou actividades para a inclusión.
- A prestación diferénciase por tramos ou modalidades, en cada unha recoñécense unhas necesidades e establécense unhas medidas de satisfacción concretas.
- Tramitación distinta no caso de vítimas de violencia de xénero.
- Establécense medidas de carácter socioeducativo no caso da existencia de menores.
- Contéplanse excepcións nos requisitos ós destinatarios.

Elaboración propia a partir da lexislación sinalada.

2. Metodoloxía

Para a elaboración da busca documental empregáronse os coñecementos adquiridos ó longo do Grao a través de materias coma Documentación e Información Educativa e Educación nos Medios de Comunicación e Web Social.

Neste apartado móstranse as ferramentas empregadas, os criterios de inclusión e exclusión e o proceso de busca.

Destacar que a pesar de que o obxectivo era atopar documentos ou informes sobre as características e os resultados das prestacións e das medidas para a inclusión en ambas comunidades de estudo, finalmente pola escaseza de información, decidiuse ampliar a busca ó conxunto do territorio español.

2.1. Bases de datos, Catálogos e Publicacións consultadas

Para a busca de información consultáronse as bases de datos, catálogos publicacións e páxinas web que a continuación se sinalan no cadro 7:

Cadro 7: Ferramentas de consulta

Bases de Datos	<ul style="list-style-type: none"> • Rebiun • Dialnet
Catálogos	<ul style="list-style-type: none"> • Linceo+(UNED)
Publicacións	<ul style="list-style-type: none"> • Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria. • Revista de Educación Social (RES)
Páxinas Web	<ul style="list-style-type: none"> • Xunta de Galicia.Consellería de Traballo e Benestar. • Goberno Vasco Departamento de Emprego e Políticas Sociais. • Rede Europea de Loita Contra a Pobreza e Exclusión Social (Galicia e Euskadi).

Elaboración propia

Estas ferramentas foron seleccionadas por ser de temática específica de Educación Social ou de exclusión social pero tamén por ser as webs de interese máis destacadas de cada territorio. Ademais permiten o acceso gratuíto e fiable ós documentos de interese.

2.2. Descritores

Finalmente no cadro 8 preséntanse os descritores escollidos para realizar o proceso de busca.

Cadro 8 Descritores

Prestación* and inclusión and social
Proceso or acción and socioeducativo and inclusión
Inclusión or Exclusión and Social and estratexia
Rendas and inclusión and social
Renda* and garantía and ingreso*
Inclusión or exclusión and acción* and emancipa*
Inclusión or exclusión and acción* and asistencialis*
Inclusión or exclusión and social and asistencialis* or emancipa*

Elaboración propia.

2.3. Criterios de inclusión e exclusión.

Seleccionaranse as referencias atopadas atendendo aos seguintes criterios de inclusión e exclusión.

Criterios de inclusión:

- Obras publicadas en formato dixital ou impreso.
- Obras de acceso gratuíto.
- Obras con dispoñibilidade na biblioteca de Santiago de Compostela ou na rede.
- Obras editadas en galego ou español.
- Obras publicadas a partir do ano 2007, tomado como o ano de referencia o comezo da crise.
- Obras que conteñan no título ou no texto algunha destas palabras: inclusión /exclusión social, acción socioeducativa, medidas/ prestación de inclusión social, rendas de inclusión social, RISG, RGI asistencialismo socioeducativo, acción educativa emancipadora.

Criterios de exclusión:

- Aquelas obras que non se refiran ós procesos socioeducativos vinculados ás prestacións para a inclusión social en España.
- Aquelas obras que non fagan referencia ás prestacións ou medidas para a inclusión.
- Aquelas dedicadas exclusivamente ás reflexións teóricas sobre o tema e non ó logro ou á calidade das medidas.

2.4. Proceso de busca

Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria.

Cadro 9: Busca e resultados en Pedagogía Social, Revista interuniversitaria

Pedagogía social. Revista interuniversitaria	Resultados iniciais³	Resultados finais⁴
Prestación* and inclusión and social	0	0
Proceso or acción and socioeducativo and inclusión	0	0
Inclusión or exclusión and social and estratexia	0	0
Rendas and inclusión and social	0	0
Renda* and garantía and ingreso*	0	0
Inclusión or exclusión and acción* and emancipa*	0	0
Inclusión or exclusión and acción* and asistencialis*	0	0
Inclusión or exclusión and social and asistencialis* or emancipa*	21	1
Total	-	1

Elaboración propia.

³ Resultados iniciais: Número de referencias obtidas na busca sen aplicar os criterios de inclusión e exclusión.

⁴ Resultados finais: Número de referencias obtidas despois de aplicar os criterios de inclusión e exclusión ós resultados iniciais. Entre parénteses indicase as obras repetidas en comparación á primeira busca.

Na revista, seleccionouse no apartado denominado “buscar”, “opcións adicionais de busca”. Foise introducindo cada combinación de descritores e operadores na categoría “título” acoutando a data do 1/01/2007 ata 31/12/2015.

Dialnet

Durante a busca na base de datos de Dialnet, empregáronse dous métodos. O primeiro foi introducir os descritores e operadores na sección de “título” e a “data de publicación” entre o 2007 e o 2015.

O segundo foi introducir os descritores e operadores na sección “contén as palabras” coa mesma data elixida anteriormente. Unha vez apareceron os resultados, filtráronse as referencias a través da selección de: Texto completo, Español, España.

Cadro 10: Busca e resultados en Dialnet por título

DIALNET que conteñan no título	Resultados iniciais	Resultados finais
Prestación* and inclusión and social	0	0
Proceso or acción and socioeducativo and inclusión	0	0
Inclusión or exclusión and social and estratexia	2	1
Rendas and inclusión or social	0	0
Renda* and garantía and ingreso*	1	0
Inclusión or exclusión and acción* and emancipa*	0	0
Inclusión or exclusión and acción* and asistenciais*	0	0
Inclusión or exclusión and social and asistenciais* or emancipa*	0	0
Total	-	1

Elaboración propia.

Cadro 11: Busca e resultados en Dialnet por texto.

DIALNET que conteñan no texto	Resultados iniciais	Resultados finais
Prestación* and inclusión and social	12	2
Proceso or acción and socioeducativo and inclusión	2	0
Inclusión or exclusión and Social and estratexia	25	3(2)
Rendas and inclusión and social	11	2
Renda* and garantía and ingreso*	4	1
Inclusión or exclusión and acción* and emancipa*	0	0
Inclusión or exclusión and acción* and asistenciais*	0	0
Inclusión or exclusión and social and asistenciais* or emancipa*	0	0
Total	-	8

Elaboración propia.

Red Europea de Lucha Contra la Pobreza y la Exclusión

Ademais tamén se buscou nas páxinas da entidade Red Europea de Lucha contra la Pobreza y la Exclusión Social (EAPN), a cal ten sede en ambas comunidades estudadas. No caso da Rede Galega Contra a Pobreza atópanse distintas publicacións sobre a inclusión

social e tras a aplicación dos criterios de inclusión e exclusión seleccionouse unha, o informe *Por unha RISGA Efectiva* (2014).

No caso da EAPN Euskadi, seguindo o mesmo procedemento na sección “arquivos” seleccionouse o documento *Retos para la Inclusión Social* (2011).

Por último, descríbese o proceso de busca seguido noutras ferramentas cuxo resultado foi 0, dando mostra de que este tema aínda non é obxecto de traballo por parte das e dos profesionais e académicos e de que compre exploralo.

Consellería de Traballo e Benestar

En Galicia é a Consellería de Traballo e Benestar a que se ocupa da prestación, polo que no seu portal web permite o acceso a distintos documentos. Seleccionando a área temática de “Comunidade e Inclusión” e no apartado “estudos e informes” atopouse o *Informe sobre a aplicación e avaliación da Lei de Inclusión Social en Galicia 2014*, porén tras a revisión do mesmo conclúese que os datos que aporta non son relevantes xa que son só datos estatísticos atopados noutras fontes.

Revista de Educación Social

Esta revista conta cun buscador avanzado, o cal permite buscar sinalando as palabras chave e a data, polo que se introduciu a mesma combinación de descritores e datas. Todas as buscas concluíron con resultado 0, pero por maior seguridade foron revisados os números de todos os anos. O número 14 foi dedicado a exclusión social, sen embargo tras aplicar os criterios de inclusión e exclusión, ningún dos artigos foi seleccionado.

Rede de Bibliotecas Universitarias. Rebiun

Este catálogo permite realizar unha busca avanzada, polo que se introduciu a combinación dos descritores no apartado “título” e seleccionouse o período de publicación anteriormente mencionado. Os resultados foron 0, repetiuse o proceso pero introducindo os descritores no apartado “calquera campo” e có mesmo período de publicación.

Linceo+. UNED

No catálogo da UNED primeiro introduciuse no buscador avanzado a combinación dos descritores na sección “título”, seleccionando o período de publicación 1/12/2007 a 31/12/2015 e marcando a opción de texto completos. Como todos os resultados foron 0 introduciuse os descritores na sección “con estes termos”. Para acoutar as buscas fun marcando: “artigos de revista”, os “termos temáticos” máis oportunos e o idioma español.

A pesar de que algunhas buscas ofreceron resultados non se seleccionou ningunha por non ser compatibles cós criterios de inclusión e exclusión.

Departamento de Empleo y Políticas Sociales. Gobierno Vasco.

Da revisión completa da sección “Documentación” desta páxina web os resultados atopados foron 0, posto que ningún dos informes se refería ás RGI.

2.4.1. Incidencias

Durante o proceso de busca xurdiron distintas incidencias que deben ser comentadas:

- Numerosas buscas tiveron resultado 0, polo que se descartaron algunhas bases de datos concretamente Linceo (catálogo da Uned) e Rebiun.
- Atópanse poucas referencias que se refiran ás comunidades de análise.
- A pesar de contar cun informe oficial da Consellería de Traballo e Benestar de Galicia, no mesmo só se amosan datos estatísticos.
- Na Revista de Educación Social a pesar de posuír un número dedicado a exclusión social, ningún artigo se refería ás rendas de inclusión social.
- Na base de datos Dialnet, dúas obras cumprían os criterios pero non estaban dispoñibles o texto completo.

3. Resultados

Despois do proceso de busca e tras a aplicación dos criterios de inclusión e exclusión seleccionáronse os documentos que se amosan no cadro 12.

Cadro 12: Referencias bibliográficas seleccionadas

• Arenas, M. (2015). Calidad percibida en los Servicios Sociales de inclusión. Una aproximación desde el caso de Áviles (Asturias). <i>Cuadernos de Trabajo Social</i> , 28 (1),113-123.
• Arriba, A. (2009). Rentas mínimas de inserción de las Comunidades Autónomas: Una visión conjunta de su evolución y alcance. <i>Gestión y análisis de políticas públicas</i> , (2), 81-100.
• Barragué, B. y Rey, J.L. (2010). El empleo como vía de inclusión en las sociedades sin empleo: Renta básica y esquemas de justicia social. <i>Revista Jurídica Universidad Autónoma de Madrid</i> , (22), 11-30.
• De la Cal, M ^a . L.y De la Fuente, M. (2010). Algunos interrogantes en torno a los programas de inclusión activa como estrategia de lucha contra la pobreza y exclusión social. <i>Lan Harremanak. Revista de relaciones laborales</i> , (22), 45-87.
• EAPN Euskadi (2011). Informe Retos en la lucha por la inclusión. http://www.eapneuskadi.org/include/uploads/files/Retos_Castellano.pdf
• EAPN Galicia (2014). Informe Por unha RISGA efectiva. http://eapn-galicia.com/wp-content/uploads/2015/01/Por-unha-RISGA-efectiva.-Informe-EAPN-Galicia-2014.pdf
• Fresno, J.M.e Tsolakis,A. (2010) Inclusión, Estrategia Europa 2020 e programa nacional de reformas. <i>Humanismo y Trabajo Social</i> ,(9), 33-69.
• Pastor, E. 2013. Ciudadanía y participación en contextos de fractura y exclusión social. Educación Social en prisiones. <i>Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria</i> ,(22),91-103.
• Sanzo, L. (2013) La política de garantía de ingresos en Euskadi. <i>Zerbitzuan: Revista de Servicios Sociales</i> ,(53), 9-28.

Elaboración propia

3.1 Análise dos resultados

Tras seleccionar as referencias mediante un proceso de busca documental rigorosa, aplicando os criterios de inclusión e exclusión para a selección, expoñerase neste apartado o estado actual da cuestión obxecto de estudo.

Non se atoparon obras que analicen exclusivamente as prestacións para a inclusión social nas comunidades de interese, Galicia e Euskadi, que nos permitan realizar unha

comparativa das accións entre eses territorios. Sen embargo, atopáronse documentos que nun análise global inclúen a estas comunidades, permitindo polo tanto satisfacer obxectivos anteriormente nomeados. Presentaranse os resultados relacionados con estes apartados:

Sobre as medidas de inclusión nos territorios Galego e Vasco.

- Seguindo a Arriba (2009):

Destaca a “crecente diverxencia protectora” existente entre as comunidades autónomas. Nalgúns territorios incrementáronse os niveis gasto, cobertura e intensidade mentres que noutros diminuíron ou mantivéronse.

Respecto o País Vasco, esta autora comenta que este territorio continúa sendo unha excepción xa que mantén un grao de desenvolvemento aceptable do seu programa autonómico de rendas mínimas, que veu reforzando a súa intensidade protectora en sucesivos episodios de reforma.

- Seguindo a Barragué e Rey (2010):

Os autores conclúen que na práctica a Renda Básica de Inclusión Social e Protección Social, en Euskadi, presentan a desvantaxe de que o modelo céntrase no emprego coma ferramenta de inclusión social. Isto supón unha contrariedade xa que atravesamos unha crise económica e social onde diminuíron as oportunidades de atopar emprego, así como aumentou a precariedade e inestabilidade laboral.

- Seguindo a De la Cal e De la Fuente (2010):

En Euskadi, tras a lexislación do novo modelo de renda mínimas a cobertura aumenta considerablemente posto que se complementan e se coordinan os recursos previamente dispoñibles na unidade de convivencia solicitante como son o traballo ou as pensións non contributivas.

O proceso mediante o cal se distribúen as rendas mínimas no territorio español é moi diverxente. O gasto relacionado coas rendas do conxunto estatal está moi por debaixo do gasto asumido en Euskadi. Ademais nas comunidades cun maior PIB anual existe unha menor intensidade protectora, debido en gran parte ás reducidas contías:

O nivel de cobertura das prestacións de rendas mínimas sobre o conxunto dos fogares en risco de pobreza só se sitúa en torno á 100% na CAPV, mentres que na maioría das outras comunidades autónomas a cobertura é inferior á 20 % dos fogares en risco, salvo no caso de Navarra, cuxa cobertura é de 44,6%. (p. 78)

- Seguindo a EAPN Euskadi (2011):

Esta entidade concluíu, despois de realizar un estudo sobre a política de garantía de ingresos de Euskadi que a maior parte das críticas dos beneficiarios desta renda céntranse na xestión, nos retrasos e na atención recibida.

Esta situación esta desencadeando nunha “inestabilidade social que vai en aumento, familias enteiras e persoas soas que se quedan sen fogar, sen traballo e/ou sen axudas sociais.” (p. 31)

- Seguindo a EAPN Galicia (2014):

No territorio galego a entidade realiza un informe sobre RISGA destacando os aspectos sobre os que cumpriría acentuar a atención:

[...]a participación de todos os axentes implicados na xestión das axudas contempladas na normativa, así como unha clara delimitación das funcións e das relacións entre eles; a dotación dunha maior fluidez ó proceso de tramitación da RISGA, así como o alixeiramento da documentación a aportar polas persoas solicitantes; unha revisión da eficacia das medidas que se establecen na lei, de xeito que se adecúen á situación que estamos a vivir. (p. 5)

Tamén se reclama máis persoal para aumentar a cobertura e calidade. Ademais de realizar os seguimentos de xeito máis personalizado, “que midan obxectivos e metas reais alcanzables e tamén a actitude, na vez de controis tan estandarizados”. (p.26)

Sobre a tendencia de indicadores de logro das medidas de inclusión.

- Seguindo a Arriba e Pérez (2007):

As avaliacións realizadas sobre os programas de activación mostran que os mesmos favorecen a reinserción laboral daquelas persoas que contan cun maior nivel de cualificación profesional e menores niveis de exclusión social. Porén, sobre as persoas que contan cun maior período de vinculación có sistema de asistencia social apenas mostran resultados. Ademais conclúese que:

As evidencias apuntan cara a presenza en estes fogares “non activables” doutros problemas máis aló da falta de emprego ou cualificación para o emprego, problemas de índole social, familiar, físico ou psicolóxico que estarían dificultando o acceso de determinados individuos ó mercado laboral. (p.131)

- Seguindo a Arriba (2009):

Respecto o cumprimento e realización de avaliacións das políticas e programas de inclusión nas distintas comunidades, sinala que estas son descontinuas e que principalmente oriéntanse á xestión burocrática. As avaliacións globais e estudos concretos realízanse de xeito excepcional, sobre todo cando son momentos de reforma política.

Por último, engade que “en termos xerais, existe máis información sobre aquelas RMI que teñen maior grao de desenvolvemento normativo e orzamentario.” (p. 11)

- Seguindo a Arenas (2015):

Destácase que no sistema de servizos sociais aumenta cada vez máis a perspectiva de traballo asistencial ou caritativo xa que a súa organización e práctica é máis unidireccional e burocrática. Ademais a atención percibida é menos persoal e os técnicos traballan de xeito máis individual na vez que en equipo. Tamén opinan que existe un incremento da

“individualización das causas e dos enfrontamentos da desvantaxe social” (p.116), é dicir, percíbese ós solicitantes coma os principais culpables da súa situación.

- Seguindo a Barragué e Rey (2010):

Na súa opinión, as rendas mínimas non conseguen romper o vínculo da persoa cós servizos sociais polo seu enfoque centrado exclusivamente na obtención dalgún emprego:

Isto tiña sentido na época na que máis ou menos había un pleno emprego, na época na que o emprego estaba revestido dunha serie de seguridades e era o mesmo seguro. Sen embargo, hoxe o mercado laboral xa non serve coma un elemento para a inserción e a cohesión social, máis ben todo o contrario, polos efectos dualizadores que produce na sociedade[...]. (p.24)

- Seguindo a De la Cal e De la Fuente, M. (2010):

Destaca a positiva evolución que tiveron as políticas de loita contra a pobreza e a exclusión social nos últimos anos, debido a concepción multidimensional dos procesos de inserción. Porén na práctica o proceso de integración social deséñase en torno á finalidade de que a persoa logre a súa inserción laboral. “Elo representa, como puxemos de manifesto nas páxinas anteriores unha concepción da integración social moi restrinxida, xa que identifica emprego con estar integrado e non emprego co estar excluído.” (p. 82)

- Seguindo a Pastor (2013).

Esta investigación sobre a tipoloxía dos mecanismos, organismos e procesos de participación cidadá no sistema autonómico de servizos sociais, conclúe que estes na actualidade encóntranse:

[...]cun certo declive ante a emerxencia de situacións que convulsionan a cidadanía ante o cúmulo de desigualdades e atentados ós dereitos sociais. [...] observamos con nitidez accións colectivas de protesta motivadas polas crecentes situación de risco de pobreza e exclusión social por motivos económicos, desigualdade social, crise económica, desemprego, precariedade laboral, acumulación capitalista, elevado endebedamento familiar, etc. (p. 97)

Ademais a análise determina que as institucións posibilitan espazos de participación, para a obtención de información e de consulta, pero a toma de decisións queda completamente nas mans dos gobernos municipais.

Sobre a orientación das medidas.

- Seguindo a Arriba e Pérez (2007):

Para estes autores os programas de rendas teñen moi pouca intensidade protectora e representan á “última rede de seguridade, xa que teñen un papel residual e subsidiario respecto doutros esquemas de protección”. (p. 123)

Ademais destacan a influencia do pensamento neoliberal no deseño das políticas sociais, posto que se propón “a necesidade de reducir a intervención pública e aumentar a responsabilidade individual na saída das situación de dificultade”(p. 126). Sendo así

contraditorio loitar contra á exclusión social, intentando reducir o gasto en protección social e a dependencia ás prestacións.

- Seguindo a Arriba (2009):

O baixo nivel de cobertura protectora e a desigualdade territorial das rendas mínimas, provocan que moitos grupos poboacionais queden sen acceso ó sistema. Ademais tampouco permiten que as familias superen o limiar de pobreza.

- Seguindo a Barragué e Rey (2010):

A lóxica á que responden os programas de rendas mínimas é de corte asistencial e só pretenden exercer maior control sobre os beneficiarios. Por este motivo, na súa opinión, “están suxeitas tanto a proba de necesidade como á obrigaón de contribuír coa sociedade da única forma que contemplan os programas de workfare: integrándose no mercado laboral”. (p. 18)

- Seguindo a EAPN Euskadi (2011):

Os servizos sociais sofren un deterioro xeneralizado cada vez maior, “baixo a sombra da crise” (p. 46), é dicir, lévanse a cabo distintos recortes có pretexto de que a situación económica os require. Ademais engaden que o que estamos a presenciar é “a absoluta mercantilización da asistencia social” (p. 46). Isto provoca que grandes empresas, que se dedican a xestionar distintas actividades económicas (aeroportos, limpeza de edificios, fogares da infancia...), teñan a posibilidade de xestionar estes servizos cós mesmos criterios empresariais.

- Seguindo Fresno e Tsolakis (2010):

A caridade clásica levada a cabo noutras épocas para afrontar as situacións de necesidade volve a xurdir con intensidade.

A mellora económica que tivo España non provocou que se reduciran as taxas de pobreza, debido a que os problemas sociais non se abordaron con coherencia: “As desigualdades e a situación de exclusión social na sociedade española non son froito por tanto de circunstancias conxunturais, senón de problemas estruturais que é imprescindible acometer”. (p. 35).

Sobre as novas suxestións para a reorientación das medidas.

- Seguindo a Arriba e Pérez (2007):

Precísase un maior esforzo e maior cooperación no desenvolvemento de medidas de loita contra a exclusión social: “[...]Faise por tanto indispensable unha sinerxía de intervencións que impliquen diversos ámbitos de actuación máis aló do ámbito dos servizos sociais e que teñen que ver coa protección do mercado laboral, políticas, vivenda, sanidade e educación.” (p. 132)

- Seguindo Barragué e Rey (2010):

Faise imprescindible evitar que a satisfacción das necesidades básicas queden nas mans do mercado, posto que se trata de dereitos sociais.

- Seguindo a EAPN Euskadi (2011):

Consideran que as administracións públicas deben impulsar medidas que favorezan as oportunidades laborais, promovendo actividades económicas e posibilitando a formación laboral dos solicitantes das rendas.

- EAPN Galicia (2014):

Conclúen que son varios os aspectos que se deben mellorar: participación de todos os axentes na xestión das axudas e a delimitación das funcións e das relacións, maior fluidez no proceso de tramitación da RISGA, revisión da eficacia das medidas e adecuación das mesmas á situación actual, máis persoal para cumprir as *ratios* e máis técnicos para os equipos encargados dos itinerarios de inserción laboral, así como seguimentos máis personalizados que midan metas reais.

- Seguindo a Fresno e Tsolakis. (2010)

Para poder reverter a situación actual é imprescindible abordar as causas xeradoras da exclusión e faixe necesario unha maior intensidade do desenvolvemento do sistema de protección.

- Seguindo a Pastor (2013).

Conclúe que o elemento esencial para xerar ou reconstruír a calidade democrática no nivel territorial máis próximo é a transparencia e a innovación real e efectiva da participación cidadá no deseño, xestión e avaliación dos servizos sociais:

A súa incorporación permitirá mellorar a eficacia e eficiencia das políticas públicas e a prestación dos servizos sociais e adoptar decisións significativas e vinculantes para os actores sociais e usuarios de centros/servizos, provocando unha progresiva vitalización do capital social dos municipios e organizacións sociais onde traballamos desde as sinerxías transaccionais. (p. 101).

4. Discusión

Os distintos textos confirman a xeneralizada crise que está a sufrir o sistema de servizos sociais en todo o territorio español. Autores como Arriba (2009), De la Cal .e De la Fuente (2010) coinciden en afirmar o aumento nas diferenzas entre as distintas comunidades na xestión e desenvolvemento do sistema de protección. A consecuencia desta situación é que a igualdade de dereitos entre a cidadanía non esta sendo garantida.

Respecto ás diferenzas entre as comunidades de análise, Euskadi sitúase como a Autonomía cunha maior intensidade de cobertura e desenvolvemento de programas de exclusión social. Aínda que Barragué e Rey (2010) conclúen que a desvantaxe máis destacada do sistema de rendas mínimas neste territorio é a contrariedade que supón a

centralidade na obtención dun emprego para superar a situacións de exclusión social, nun momento de crise económica e social que dificulta gravemente o acceso ó mercado laboral. Entre as críticas percibidas pola EAPN (2011) neste territorio, destaca a necesidade de mellorar a atención e a xestión dos procesos.

De Galicia, é preciso subliñar a escasísima información existente respecto ó tema, sendo relevante o informe que realizou a EAPN Galicia (2014). Neste conclúese que se precisa maior cooperación e implicación de todos os axentes, e unha revisión e actualización das medidas para que concorden coa situación social actual.

A baixa eficacia das medidas e a falta de atención ós problemas de base son reiteradas por todos os autores. Por outra parte, a tendencia que se prevé é a dun empeoramento do sistema de protección xa que aumenta a perspectiva caritativa e a mercantilización do sistema. Ademais, as medidas de loita contra exclusión son avaliadas puntualmente, polo xeral máis como medidas electoralistas que como atención a un problema social grave e non se presta atención á obtención de logros. Con todo ponse de manifesto a pouca eficacia das medidas posto que as persoas que logran abandonar o limiar de pobreza son as que contan con menores niveis de exclusión. Non é menos relevante a reorientación asistencial ou caritativa da perspectiva de traballo dentro dos servizos sociais, descendendo o traballo en equipo e comezando a culpabilizar ás persoas da súa situación (Arenas, 2015). Unha reorientación consecuencia da mercantilización do sistema e da crecente ideoloxía neoliberal que pretende de xeito incoherente diminuír a exclusión social reducindo recursos e orzamentos, (Arriba e Pérez, 2007 e EAPN Euskadi, 2011). Barragué e Rey (2010), Fresno e Tsolakis (2010) confirman esta tendencia subliñando o corte caritativo das medidas contempladas na loita contra a pobreza. Tamén é destacable a orientación dos procesos de inclusión social, centrada exclusivamente á busca dun emprego (Barragué e Rey, 2010 e De la Cal e De la Fuente, 2010), o que supón unha desvantaxe nesta situación de crise.

Sobre a participación cidadá, Pastor (2013) conclúe que a pesar de que existen mecanismos institucionais son de obtención de información ou de consulta, pero as decisións son tomadas só polos integrantes dos gobernos municipais.

Por último, entre as suxestións de mellora cóincídese en sinalar a importancia de aumentar a coordinación no desenvolvemento das medidas e participación dos axentes implicados, abordar as causas xeradoras da exclusión, evitar que a satisfacción das necesidades estean nas mans do mercado, impulsar sectores económicos para a creación de emprego e a formación dos solicitantes e aumentar a participación cidadá no deseño, xestión e avaliación dos servizos sociais. (Arriba, 2009, EAPN Euskadi, 2011, Pastor, 2013 e EAPN Galicia, 2014).

5. Conclusións

Tras a realización do presente traballo e a revisión dos documentos anteriormente descritos chegamos ás conclusións que neste apartado se presentan.

A principal finalidade deste traballo era analizar e comparar as medidas e accións socioeducativas desenvoltras para combater a exclusión social nos territorios galego e vasco, porén a escasa información fixo necesario analizar as medidas de xeito xeneralizado dentro do Estado español. En relación á tendencia previsible dalgúns indicadores de benestar social (obxectivos 1 e 4), tras a análise dos datos estatísticos como o índice DEC e dos documentos de distintas autorías, pódese concluír que a evolución que se espera é negativa. Os datos mostran como incrementa o número de persoas que solicitan unha renda de inclusión, aumentando a taxa de risco ou de exclusión social.

As comunidades de análise modificaron recentemente a súa lexislación referente as rendas de inclusión (obxectivos 2 e 4). A principal diferenza que se percibe é o tratamento do proxecto de inclusión, xa que en Galicia concíbese como unha tarefa exclusiva dos profesionais e en Euskadi consiste nunha elaboración conxunta entre profesional e beneficiario da renda. Existen en termos xerais, grandes diferenzas que así se mostran nos datos estatísticos e nos documentos de análise:

- Euskadi é un territorio cun gran desenvolvemento de medidas contra a exclusión social, que foron incluídas na axenda política moito antes que no territorio galego. As administracións destinan unha maior porcentaxe do seu orzamento ás rendas de inclusión en comparación ó resto de territorios. Ademais conta coa maior puntuación do Índice DEC, en canto calidade e cobertura do servizos sociais. As principais desvantaxes percibidas no sistema están relacionadas coa mellora da atención, da xestión e tramitación, reclámase máis medidas que favorezan a oferta de postos de traballo e a formación en sectores económicos chave.
- Galicia é das autonomías cunha baixa puntuación no desenvolvemento do servizos sociais. Ademais a EAPN do mesmo territorio, recentemente realizou un informe no que se mostraban ás principais críticas ó programa de rendas. Entre as principais peticións destacan a dunha atención máis personalizada, máis técnicos e equipos específicos de inclusión e unha maior coordinación entre os axentes implicados na tramitación e xestión da RISGA.

As rendas de inclusión desenvoltras durante á última década supuxeron un gran avance no sistema de protección español (obxectivos 3 e 4). A multidimensionalidade do concepto de exclusión social foi reflectido na lexislación, recoñecéndose dereitos sociais relacionados cos distintos factores que inflúen nos procesos de inclusión como por exemplo á orientación laboral. Ademais, obsérvase como a pesar da modificación das medidas, estas non están

sendo eficaces xa que poucas son as persoas que logran abandonar o limiar de pobreza, sendo polo xeral aquelas que se encontran nun nivel baixo de exclusión. A pesar do aumento do número de demandas de rendas de inclusión entre a poboación española, as administracións non realizan con frecuencia avaliacións. Ademais estas soen ser sobre a xestión e organización, pero non se miden os logros nin os cambios necesarios para mellorar a calidade e eficacia dos programas. Polo xeral, realízanse máis avaliacións nos territorios cun maior desenvolvemento destas medidas de inclusión. Probablemente por este motivo existe tan pouca información sobre o tema análise noutras comunidades e na nosa propia.

Destacar que a perspectiva xeral de futuro do sistema de protección social en España é a do seu deterioro e desmantelamento. Percíbese unha diminución na asignación de recursos públicos para esta problemática e paralelamente aumenta a xestión privada de certos servizos. Ademais son varios os autores que confirma a volta da caridade ao sistema de servizos sociais

Respecto da perspectiva metodolóxica que impera dentro do sistema, parece que os autores e autoras confirman que o mesmo está sendo de carácter asistencial ou caritativo. Esta parece ser unha tendencia que vai en aumento sendo percibido un descenso dos seguimentos personalizados e do traballo en equipo. Tamén alertan do aumento da estigmatización da persoa e da culpabilización da súa situación.

Polo tanto, a premisa da que se partía afirmando que Euskadi conta cun sistema de carácter emancipador e Galicia cun carácter asistencial, non é correcta. Os datos mostran unha maior cobertura, calidade e atención no territorio vasco cara esta problemática, porén a perspectiva metodolóxica parece semellante á do sistema galego.

As suxestións de mellora resúmense nestas:

- Aumento da cooperación e implicación de todos os axentes e ámbitos implicados.
- Evitar que a satisfacción das necesidades quede nas mans do mercado.
- Impulso dos sectores económicos e da formación laboral que permita maiores oportunidades de emprego.
- Abordar as causas xeradoras da exclusión e un maior desenvolvemento do sistema de protección.
- Implicación e participación real da cidadanía no deseño, xestión e avaliación dos servizos sociais.

Por último, destacar que a realización deste traballo permitíume a nivel formativo adquirir e mellorar competencias como a busca e análise, organización, comunicación, reflexión, autocrítica, etc. A nivel persoal, coñecer a situación actual das medidas para combater a exclusión social: datos estatísticos, informes avaliativos, suxestións de mellora e tendencia

previsible. Todas elas competencias necesarias na formación dos e das Educadoras Sociais, ámbito profesional estreitamente relacionado coa exclusión social. Para aumentar a calidade e a eficacia das medidas de inclusión social, o/as educadore/as debemos estar atentas á evolución dos datos e estudos sobre o tema.

6. Bibliografía

- Agencia Nacional de Evaluación de la Calidad y Acreditación, (2005). *Libro Blanco Título de Grado en Pedagogía y Educación Social* (1vol.). Madrid.
- Alemán, Mª C. (1993). Una perspectiva de los servicios sociales en España. *Alternativas: Cuadernos de Trabajo Social*, (2), 195-205.
- Arenas, M. (2015). Calidad percibida en los Servicios Sociales de inclusión. Una aproximación desde el caso de Áviles (Asturias). *Cuadernos de trabajo social*, 28, (1), 113-123.
- Arriba, A. (2009). Rentas mínimas de inserción de las Comunidades Autónomas: Una visión conjunta de su evolución y alcance. *Gestión y análisis de políticas públicas*, (2), 81-100.
- Arriba, A.(2013). Contenidos e instrumentos de las políticas de inclusión social e inclusión activa. *Lan Harremanak*, 2, (29), 155-174.
- Asociación Estatal de Directores y Gerentes en Servicios Sociales, (2014). *Índice de Desarrollo en los Servicios Sociales*. Extraído de: <http://www.directoressociales.com/images/documentos/novedaddiscusion/DATOS%20C%20AA%20DEC2014.pdf>
- Barragué, B. y Rey, J.L. (2010). El empleo como vía de inclusión en las sociedades sin empleo: Renta básica y esquemas de justicia social. *Revista Jurídica Universidad Autónoma de Madrid*, (22), 11-30.
- Bueno, J.R. (2002). La inclusión y los procesos de intervención social. *Acciones e investigaciones sociales*, (16), 293-327.
- Comisión Europea, (2010). *Comunicación de la comisión Europa 2020. Una estrategia para un crecimiento inteligente, sostenible e integrador*. Bruselas. Extraído de: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=URISERV%3Aem0028>
- Consellería de Trabajo e Benestar. Dirección Xeral de Familia e Inclusión. Xunta de Galicia, (2014). *Estratexia de Inclusión Social de Galicia 2014-2020*.
- Consellería de Trabajo e Benestar. Dirección Xeral de Familia e Inclusión. Xunta de Galicia, (2014). *Informe sobre a aplicación e avaliación da Lei de Inclusión Social de Galicia 2014*.
- De la Cal, M^a. L.e De la Fuente, M. (2010). Algunos interrogantes en torno a los programas de inclusión activa como estrategia de lucha contra la pobreza y exclusión social. *Lan Harremanak. Revista de Relaciones Laborales*, (22), 45-87.
- Decreto 147/2010, de 25 de mayo, de la Renta de Garantía de Ingresos. *Boletín Oficial del País Vasco*, nº 114, (17/06/2010), pp 2010-3020.
- Departamento de Empleo y Asuntos Sociales. Gobierno Vasco, (2012). *III Plan Vasco de Inclusión Social Activa 2012-2016*.
- Red Europea de Lucha contra la Pobreza y la Exclusión Social en Euskadi, EAPN Euskadi (2011). *Informe Retos en la lucha por la inclusión*. http://www.eapneuskadi.org/include/uploads/files/Retos_Castellano.pdf

- Rede Galega de Loita contra a Pobreza, EAPN Galicia (2014). *Informe Por unha RISGA efectiva*. Extraído de: <http://eapn-galicia.com/wp-content/uploads/2015/01/Por-unha-RISGA-efectiva.-Informe-EAPN-Galicia-2014.pdf>
- Facultade de Ciencias da Educación.Universidade de Santiago de Compostela, USC, (2015). *Guía para a elaboración e defensa do Traballo de Fin de Grao*.
- Fundación para el Fomento de Estudios Sociales y de Sociología Aplicada, FOESSA (2014). *Análisis y perspectivas de la Precariedad y Cohesión Social*. Madrid: Cáritas España.
- Fresno, J.M.e Tsolakis,A. (2010). Inclusión, Estrategia Europa 2020 e programa nacional de reformas. *Humanismo y Trabajo social*, (9), 33-69.
- Instituto Nacional de Estadística (2014). *Encuesta de Condiciones de Vida*. Extraído de: <http://www.ine.es/prensa/np908.pdf>
- Jiménez, M. (2008). Aproximación teórica de la exclusión Social: complejidad y imprecisión en el término. Consecuencias para el ámbito educativo. *Estudios Pedagógicos*, XXXIV (1), 173-186.
- Ley Orgánica 18/2008, de 23 de diciembre, para la Garantía de Ingresos y para la Inclusión Social. *Boletín Oficial del País Vasco*, nº 250, (31/12/2008), pp 32729-32804.
- Ley Orgánica 10/2013, de 17 de novembro, de Inclusión Social de Galicia. *Diario Oficial de Galicia*, nº249, (31/12/2013), pp 52521-52585.
- Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Gobierno de España (2014). *Plan Nacional de Acción para la Inclusión Social del Reino de España 2013-2016*.
- Morán de Castro, Mª C. Barba, M. e Varela, L. (2013). Servicios Sociales de crisis: ¿Educación social en crisis?. En S. Torío, O. García, J.V. Peña, C.Fernández (Coord.). *Crisis Social y el Estado de Bienestar: La respuesta de la Pedagogía Social*. (pp.145-152). Oviedo.
- Pastor, E. 2013. Ciudadanía y participación en contextos de fractura y exclusión social. Educación Social en prisiones. *Pedagogía Social. Revista interuniversitaria*, (22), 91-103.
- Sáez, J. e García, J. (2006).El Estado y sus recursos: de las políticas sociales a los Servicios Sociales. En J.Sáez e J. García, *Pedagogía Social. Pensar la Educación Social como profesión*, 206-225. Madrid: Alianza Editorial.
- Sanzo, L. (2013) La política de garantía de ingresos en Euskadi. *Zerbitzuan: Revista de Servicios Sociales*, (53), 9-28.
- Subirats,J.(Dir.), (2008). *Pobreza y exclusión social. Un análisis de la realidad española y europea*. Colección Estudios Sociales, (16vol.). Barcelona: Fundación La Caixa.Extraído de:https://obrasocial.lacaixa.es/deployedfiles/obrasocial/Estaticos/pdf/Estudios_sociales/vol16_es.pdf
- Tezanos, J. (1999). *Tendencias en desigualdad y exclusión social*. III Foro sobre Tendencias sociales. Madrid: Fundación Sistema.
- Vargas, G. Varela, L. e Aparicio, P. (2014).Aproximación Educativa y Social a la Acción Comunitaria en España y Alemania. *Revista de Educación Social*, 19. Extraído de: <http://www.eduso.net/res/19/articulo/aproximacion-educativa-y-social-a-la-accion-comunitaria-en-espana-y-alemania>

ANEXOS

Anexo 1. Ámbitos Factores e Eixes de Exclusión Social

ÁMBITOS	FACTORES	EIXES		
Económico	<ul style="list-style-type: none"> • Pobreza económica. • Dificultades Financeiras. • Dependencia de prestacións sociais. • Sen protección social. 	Xénero	Idade	Étnia/ Procedencia ou lugar de nacemento
Laboral	<ul style="list-style-type: none"> • Desemprego. • Subocupación. • Non cualificación laboral ou descualificación. • Imposibilidade. • Incapacidade laboral. 			
Formativo	<ul style="list-style-type: none"> • Non escolarización ou sen acceso a educación obrigatoria integrada. • Analfabetismo ou baixo nivel formativo. • Fracaso escolar. • Abandono prematuro do sistema educativo. • Barreira lingüística. 			
Sociosanitario	<ul style="list-style-type: none"> • Non acceso ó sistema ou ós recursos sociosanitarios básicos. • Adicións ou enfermidades relacionadas. • Enfermidades infecciosas. • Trastorno mental, discapacidades ou outras enfermidades crónicas que provocan dependencia. 			
Residencial	<ul style="list-style-type: none"> • Sen vivenda propia. • Infravivenda. • Acceso precario á vivenda. • Vivendas en malas condicións. • Malas condicións de habitabilidade. • Espazo urbano degradado con deficiencias ou carencias básicas. 			
Relacional	<ul style="list-style-type: none"> • Deterioro das redes familiares(conflitos ou violencia intrafamiliar). • Debilidade das redes familiares(monoparentabilidade, soidade). • Ausencia ou debilidade das redes sociais. • Rexeitamento ou estigmatización social. 			
Cidadanía e participación	<ul style="list-style-type: none"> • Non acceso á cidadanía. • Acceso restrinxido á cidadanía. • Privación de dereitos por proceso penal. • Non participación política e social. 			

Fonte Subirats et al (2004 p. 22)

Anexo 2. Evolución da Acción Social

1ª Fase a Caridade	2ª Fase de Beneficencia	3ª Fase Asistencia Social	4ª Fase Resposta Pública os problemas sociais
<ul style="list-style-type: none"> • Raiz relixiosa. • Non se abordaban as causas das situacións. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prestacións gratificables, de mera subsistencia. • A pesar de ser financiada con fondos públicos e privados non constitúe un dereito. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sistema público de servizos e institucións para axudar ás persoas en situación de necesidade. • Supera á caridade e á beneficencia, atendendo as necesidades básicas- • Aumentan as intervencións do Estado fronte ás da Igrexa. 	<ul style="list-style-type: none"> • Actuacións universais. • Dereito da cidadanía, na mellora da calidade de vida. • A intervención estatal adquire maior importancia coa creación dos Estados de Benestar tras a Segunda Guerra Mundial.

Elaboración propia a partir de Alemán (1993)

Anexo 3. Datos estadísticos. Taxas de Risco de Pobreza

Táboa 1 Taxa de risco de pobreza por tipo de fogar.

	2014	2013	2012	2011	2010	2009
Total	22,2	20,4	20,8	20,6	20,7	20,4
Hogares de una persona	20,7	19,2	20,6	27,9	28,9	30,1
2 adultos sin niños dependientes	14,8	14,8	16,2	16,4	15,6	17,3
Otros hogares sin niños dependientes	15,6	11,8	12,2	13,1	10,7	7,9
1 adulto con 1 ó más niños dependientes	42,0	38,0	37,5	42,1	49,2	44,2
2 adultos con 1 ó más niños dependientes	25,8	23,3	24,2	23,1	24,2	24,8
Otros hogares con niños dependientes	30,7	30,8	28,0	22,6	24,1	22,7
No consta	0,0	14,4	0,0	0,0	0,0	..

Fonte: Estatística Condicións de Vida. INE 2015

Táboa 2 Taxa de risco de pobreza por idade e sexo.

	2014	2013	2012	2011	2010	2009
Hombres						
Total	22,4	20,9	20,7	19,9	20,1	19,4
Menores de 16 años	30,5	28,3	26,1	26,1	28,0	29,3
De 16 a 29 años	26,9	24,5	24,3	20,5	19,6	16,8
De 30 a 44 años	22,6	20,4	20,5	18,8	18,7	17,3
De 45 a 64 años	21,6	19,4	18,8	17,8	17,0	16,0
De 65 y más años	10,0	12,1	14,7	17,5	19,4	21,1
Mujeres						
Total	22,1	19,9	20,9	21,4	21,3	21,3
Menores de 16 años	29,8	25,0	27,8	28,2	29,6	28,4
De 16 a 29 años	28,3	23,9	26,3	24,1	23,2	19,8
De 30 a 44 años	23,2	21,1	21,9	20,6	18,9	19,8
De 45 a 64 años	20,3	18,5	17,2	16,3	15,7	16,0
De 65 y más años	12,5	13,2	14,8	21,6	23,6	25,9

Fonte: Estatística Condicións de Vida. INE 2015

Táboa 3 Taxa de risco de pobreza por comunidades autónomas

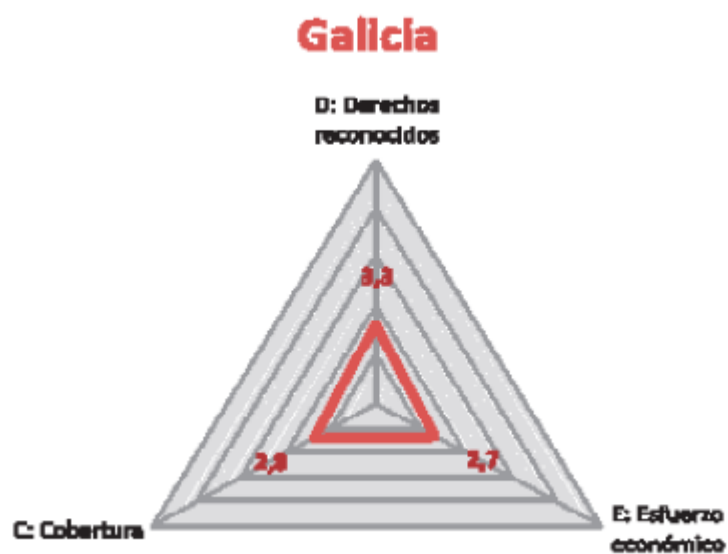
	2014	2012	2009
Nacional	22,2	20,8	20,4
Andalucía	33,3	28,3	28,8
Aragón	16,9	14,5	11,3
Asturias, Principado de	16,7	13,0	13,0
Baleares, Illes	17,9	19,9	18,1
Canarias	27,6	33,6	30,4
Cantabria	20,6	17,7	13,9
Castilla y León	20,4	15,9	18,8
Castilla - La Mancha	28,4	30,0	24,8
Cataluña	15,8	15,8	15,2
Comunitat Valenciana	26,2	25,0	20,9
Extremadura	33,1	29,4	30,9
Galicia	15,4	18,3	20,6
Madrid, Comunidad de	14,7	14,2	15,9
Murcia, Región de	37,2	25,2	29,1
Navarra, Comunidad Foral de	11,9	7,0	7,8
País Vasco	10,2	13,3	10,0
Rioja, La	16,2	16,8	17,2
Ceuta	44,3	32,2	36,4
Melilla	19,2	8,6	30,0

Fonte: Estatística de Condicións de Vida. INE 2015

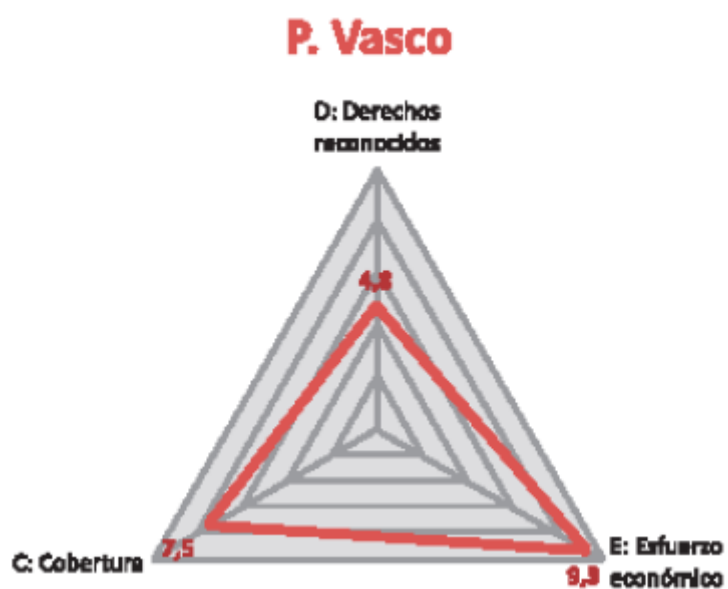
Anexo 4. Criterios de Análise. Índice DEC

- D: Dereitos e decisións políticas, mide, o desenvolvemento lexislativo anual en materia de servizos sociais; (o estado do Catálogo ou Carteira de Servizos e dos Plans estratéxicos, se o Estatuto da Autonomía recolle o sistema de servizos sociais; ou se o sistema de Atención a Dependencia esta integrado no mesmo).
- C: Cobertura, avalíase a calidade da atención, valorando aspectos coma o número de traballadores nos centros de servizos sociais, a porcentaxe de beneficiarios do Sistema de Atención á Dependencia (SAAD), a *ratio* de perceptores das rendas mínimas de inserción, o número de prazas nas residencias de persoas maiores, etc.
- E: Relevancia Económica, estúdase o gasto económico en materia de servizos sociais por habitante e por ano, así coma a porcentaxe de gasto en relación có Produto Interior Bruto (PIB) rexional.

Anexo 5. Índice DEC Galicia e Euskadi

Fonte: Índice DEC.Asoc.Estatal de Directores y Gestores en Servicios Sociales 2014.

Fonte: Índice DEC.Asoc.Estatal de Directores y Gestores en Servicios Sociales 2014.